

ЛІТЕРАТУРА

1. Кульчицька О. Соціальне середовище у розвитку обдарованості / О. Кульчицька // Обдарована дитина. – 2007. – № 1. – С. 25 – 31.
2. Моляко В. Проблемы психологии творчества и разработка подхода к изучению одаренности / В. Моляко // Обдарована дитина. – 2002. – №4. – С. 19 – 26.
3. Савенков А. Современные концепции одаренности / А. Савенков // Обдарована дитина. – 2001. – №3. – С. 2 – 10.
4. Юркевич В. Одаренный ребенок : иллюзии и реальность : [кн. для учителей и родителей] / В. Юркевич. – М. : Просвещение, Учебная литература, 1996. – 136 с.

Лариса Петушкова,
завідуюча
Центру практичної психології
і соціальної роботи,
Київський обласний інститут
підсудипломної освіти
педагогічних кадрів

МОНІТОРИНГ СТАНУ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ТА ПРАВОВИХОВНОЇ РОБОТИ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті представлено результати моніторингу профілактичної та правовиховної роботи у навчальних закладах Київської області, розроблено рекомендації керівникам, методистам, педагогічним працівникам щодо удосконалення превентивної освіти дітей та учнівської молоді.

Larysa Pietushkova

MONITORING OF THE STATE OF PREVENTIVE AND EDUCATIONAL WORK AT EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF KYIV REGION

The article presents the results of monitoring of the area of prevention and legal awareness activities in educational institutions of Kyiv region. The recommendations on improvement of preventive education for children and youth for heads of educational institutions, teachers and pedagogical staff are provided.

Головною домінантою національно-патріотичного виховання дітей є формування ціннісного ставлення особистості до навколишньої дійсності та самої себе, активної за формою та моральної за змістом життєвої позиції. Проте учнівська молодь не завжди усвідомлює, що будь-які вчинки мають правову оцінку, що право, закони супроводжують людину все її життя. Щоб з легкістю оперувати своїми правами, відповідально виконувати свої обов'язки, не порушуючи законних прав і інтересів інших, необхідно знати діючі норми, правила, закони. Адже права дитини, як і дорослої людини, лише тоді набувають соціального сенсу, коли вони поєднуються з громадською відповідальністю, з розумінням того, що цими правами можна користуватися не тільки у своїх інтересах, а й на користь інших людей. Усвідомлення цієї закономірності необхідно виховувати у дітей та учнівської молоді разом із наданням знань про те, що є протиправним вчинком чи злочином, яка і з якого віку законодавством встановлюється відповідальність за їх скоєння та в яких випадках відповідальність за дії дітей несуть їхні батьки.

Аналіз соціальної ситуації у країні дозволяє стверджувати, що явище правового нігілізму, низької правової культури, недотримання й порушення законів мають місце серед значної кількості неповнолітніх громадян України, що підтверджується сумною статистикою зростання кількості злочинів, адміністративних правопорушень, які здійснюються підлітками. Однією зі складових правового виховання є профілактична робота щодо попередження бездоглядності, правопорушень, злочинності та інших негативних явищ серед дітей та учнівської молоді. А це ціла система заходів виховного, правового, соціально-культурного характеру.

Профілактична робота в навчальному закладі – це комплексний цілеспрямований вплив на особистість у процесі активної динамічної взаємодії із соціальними інституціями, спрямованої на фізичний, психічний, соціальний розвиток особистості; вироблення імунітету до негативних впливів соціального оточення; профілактика та корекція асоціальних проявів у поведінці школярів.

Незважаючи на широке публічне висвітлення означеної проблеми, варто зауважити, що вона залишається недостатньо вивченою, зокрема, бракує інформації про те, якої допомоги потребують педагогічні працівники для більш ефективного реагування на явище правопорушень учнів та здійснення його профілактики. Тому нами розроблено програму моніторингу стану профілактичної та правовиховної роботи у навчальних закладах Київської області.

Метою проведення моніторингу було дослідження якості проведення правовиховної та профілактичної роботи в навчальних закладах. Досягнення мети передбачало реалізацію таких завдань: виявити типові проблеми учнів, пов'язаних з усвідомленням власних прав та відповідальності, рівень

умотивованості учнів щодо ведення здорового способу життя; вивчити відповідність організації і змісту правовиховної та профілактичної роботи запитам учнів, їхніх батьків; розробити рекомендації щодо покращення якості зазначеного напрямку роботи в навчальних закладах.

Об'єктом дослідження є правовиховна і профілактична робота у навчальних закладах, предметом – якість правовиховної і профілактичної роботи. Дослідження здійснювалося методом анкетування учнів 9–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів, їхніх батьків та педагогічних працівників закладів освіти. У рамках моніторингу проведено анкетування 7070 учнів 9–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів, 2680 батьків і 2860 педагогічних працівників, здійснено аналіз інформації про стан організації профілактичної та правовиховної роботи у закладах освіти Київської області.

Результати дослідження. Старшокласники визначили чинники, що спонукають протиправні дії молоді (відповіді проранговано за значимістю): вплив алкоголю і наркотиків, бажання розважитися, необхідність здобути гроші, солідарність з компанією, впевненість у безкарності, низький рівень доходів сім'ї, прагнення захистити себе і близьких, відсутність інформації щодо кримінальних покарань за скоєний злочин, помста батькам, суспільні та політичні процеси у державі. Педагоги та батьки провідними чинниками вважають вплив алкоголю і наркотиків, солідарність з однолітками. Зокрема, 53,3% учнів, 72% педагогів і 66% батьків зазначили, що щоденно або 1-2 рази в тиждень старшокласники палять; 39,4% учнів, 52,7% педагогів, 35% батьків – що вживають алкогольні напої (у тому числі, пиво); 2,3% учнів, 6,2% педагогів і батьків – що вживають наркотики (у тому числі, «легкі»). Опитування показало, що у певної частини учнів сформована залежна поведінка.

Проте найнегативніше поведінку учнівської молоді сприймають педагоги, що може свідчити про їхнє упереджене ставлення до старшокласників. Цю думку підтверджують й інші дані, зокрема: 21,8% старшокласників зазначили, що неповнолітні взагалі не палять, так само вважають 13% батьків і лише 6% педагогів. 19,4% учнів заперечили вживання алкогольних напоїв з ровесниками. Такої думки дотримуються 16% батьків і лише 9,7% педагогів. 75% учнів відповіли, що їхні однокласники не вживають наркотики. Проте таку думку має значно менша кількість педагогів (44,6%) і батьків (56,6%). Таке ставлення та переконання педагогів до поведінки старшокласників, на нашу думку, негативно впливає на якість профілактичної роботи. Надто високі показники вживання старшокласниками наркотичних речовин, алкоголю свідчить про великий ризик алкоголізації та наркотизації молоді, необхідність проведення запобіжних заходів не лише на рівні навчального закладу, міста, району, області, а й держави.

На запитання «Як часто для вашого класу проводяться заходи про шкідливість та наслідки вживання алкоголю, наркотиків, скоєння протиправних дій?», 58% опитуваних обрали відповідь «один раз на місяць», 24,5% – «один раз на тиждень», 16% – «один раз на рік». 1,5% старшокласників стверджують, що такі заходи для них не проводились. Аналогічно відповіли й педагоги закладів освіти області та батьки учнів. Порівнюючи отримані дані із значною кількістю старшокласників, які палять, вживають алкогольні напої, можна зробити висновок, що зміст або форми проведення заходів є недостатньо ефективними.

Учням було запропоновано оцінити відповідність інформації, яка подається у освітньому закладі освіти про шкідливість та наслідки вживання алкоголю, наркотиків, скоєння злочинів, їхнім запитам і потребам. 54,5% респондентів вважають, що така інформація подається цікаво та пізнавально, 30,2% обрали відповідь «нудно, але щось нове дізнались», 10,8% – «нудно, нічого нового», 3,8% опитаних зазначили, що заходи проходили формально. 72,5% педагогів вважають, що інформаційний зміст просвітницьких заходів відповідає запитам і потребам дітей. Не погоджуються з думкою педагогів 46% батьків, які брали участь в опитуванні і вважають, що профілактичні заходи частково або зовсім не відповідають потребам їхніх дітей.

Профілактична робота з учнями має проводитись таким чином, щоб не лише надати їм необхідну інформацію і забезпечити її високу засвоєваність і вплив на формування мотивації до ведення здорового способу життя, що залежить також і від форми проведення. Як правило, формами проведення профілактичних заходів є лекції (30% виборів учнів вказали на це), тренінги (19%), зустрічі з лікарями, представниками правоохоронних органів (18%). Значно рідше з учнями проводяться різноманітні акції (10%), круглі столи (9%), виступи агітбригад (7%) тощо. Педагогічна практика переконливо доводить, що ефективність навчання у ті короткі терміни, які передбачає проведення лекції, і в умовах нерегулярності здійснення такої роботи (діапазон від разу на тиждень до разу на рік), є недостатньою. На жаль, ніхто з дітей не зазначив використання методу «рівний-рівному», який є одним з найефективніших для цієї вікової групи. Здебільшого, заходи зазначеної тематики у закладах освіти проводять працівники психологічної служби (35% виборів учнів), класні керівники (27,5%).

Запитання анкети «Чи спробували б ваші друзі наркотики, якби це не викликало залежності й про це ніхто не дізнався?» є проєктивним і виявляє переконання учнів щодо шкідливості наркотиків та бажання їх спробувати. Негативну відповідь на це запитання дали 51,6% респондентів; 19,3% вважають, що їхні друзі спробували б наркотики; 28,8% старшокласників не мають чіткої позиції, що, на нашу думку, є «групою ризику».

Запитання «Яке покарання можливе за наведені нижче дії неповнолітніх?» передбачало виявлення правової обізнаності учнів, педагогів, батьків, їхні знання про наслідки скоєння злочину, або кримінальну чи адміністративну відповідальність за протиправні дії. 31% старшокласників вважають, що за вживання наркотичних та токсичних речовин на них чекає тільки покарання батьків, 31% – понесуть кримінальну відповідальність, 19% – адміністративну відповідальність, 13% учнів вважають, що їх виключать з навчального закладу, 6% – переконані, що покарання взагалі відсутнє. 47,5% опитаних вважають, що за вживання спиртних напоїв їх можуть покарати лише батьки, 22,5% респондентів знають про адміністративну відповідальність, 11% вважають, що їх виключать з навчального закладу, 9% обрали варіант «кримінальна відповідальність». Непокоїть той факт, що 10% опитаних зазначили, що за вживання спиртних напоїв покарання відсутнє, це їхня особиста справа. 35% респондентів вважають, що у видах покарань за азартні ігри також переважає покарання батьків, 22,2% – що відсутнє. Варіант відповіді «адміністративна відповідальність» обрали 21% старшокласників, «кримінальна відповідальність» – 12%, «виключення з навчального закладу» – 6,5%.

Аналіз відповідей педагогів на вказане запитання виявив значні прогалини у їхніх правових знаннях. Так, 33% респондентів вважають, що за вживання наркотичних та токсичних речовин учнів спіткає тільки покарання батьків, 29% – настане кримінальна відповідальність, 23% – адміністративна відповідальність, 9% педагогів вважають, що учнів виключать з навчального закладу, 6% переконані, що покарання відсутнє взагалі. Аналогічна ситуація і з знаннями педагогів щодо покарання учнів за вживання спиртних напоїв та азартних ігор. 26% педагогів вважають, що за проституцію молода людина понесе кримінальну відповідальність, 30% – адміністративну, 27% вважають, що за це мають карати лише батьки, 11% – що за це виключають з навчального закладу, 5% переконані, що покарання взагалі відсутнє. Отримані дані свідчать про недостатній рівень правової обізнаності педагогів і зумовлюють необхідність активізації просвітницької роботи з педагогічними працівниками із зазначених питань. Адже їхня думка формує ставлення учнів до відповідальності за власне життя та здоров'я.

Запитання «Які з наведених проявів поведінки відносяться до насильства?» виявляє обізнаність учнів, педагогів, батьків щодо видів насильства та їх прояви. Не вважають насильством побиття батьками власної дитини 10,5% опитаних старшокласників, 5,6% педагогів і 28,8% батьків; крик батьків на дитину – 65,5% учнів, 40% і 68% батьків; заборону проводити час на свіжому повітрі – 44,5% учнів, 29% педагогів і близько 50% батьків; приниження вчителем гідності учня – 20,5% учнів, 14,5% педагогів, 33,9% батьків; приниження з боку однокласників – 20,5% учнів, 10% педагогів, 29,3% батьків; відбирання в інших особистих речей – 21% учнів, 9% педагогів, 40% батьків; утримування дітей батьками в голоді – 7,5% учнів, 1% педагогів, 18,2% батьків; примушення дітей до жебракування – 7% учнів, 0,6% педагогів, 18% батьків. Такі дані свідчать про низьку якість просвітницької роботи закладів освіти, особливо з батьками, про недостатній рівень обізнаності батьків, педагогів, учнів з питань наслідків жорстокого поводження з дітьми. Зокрема, виявилось, що у респондентів недостатньо знань про такі види насильства, як економічне та психологічне.

За результатами моніторингу нами розроблено рекомендації педагогічним працівникам щодо удосконалення профілактичної та правовиховної роботи, зокрема: здійснювати науково-методичний супровід проведення профілактичної та правовиховної роботи в закладах освіти; вжити відповідних управлінських заходів щодо покращення правовиховної та профілактичної роботи, спрямованої на зниження рівня злочинності, протиправних дій та профілактики шкідливих звичок в учнівському середовищі, активізувати інформаційно-просвітницьку роботу з педагогічними працівниками, батьками; проаналізувати та розглянути на колегіях, педагогічних радах стан роботи навчальних закладів із дотримання педагогічними працівниками вимог законодавства щодо забезпечення захисту дітей від будь-яких форм фізичного і психічного насильства, профілактики дитячої злочинності; продовжити міжвідомчу взаємодію з державними та неурядовими організаціями й установами з питань профілактики протиправної поведінки, забезпечення прав дітей, забезпечити застосування активних методів профілактичної роботи, що не передбачають пасивне сприйняття учнями інформації; створити належні умови для забезпечення дозвілля та зайнятості дітей та учнівської молоді в позаурочний час, залучати батьківську громаду до превентивного виховання дітей та молоді.

Результати моніторингу стану правовиховної та профілактичної роботи представлені на колегії головного управління освіти і науки, на нарадах директорів професійно-технічних навчальних закладів та закладів обласної комунальної власності, керівників районних, міських психологічних служб, на курсах підвищення кваліфікації практичних психологів, соціальних педагогів, класних керівників, вихователів інтернатних закладів тощо.